

УДК 378.147

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.33.309990](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.33.309990)

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН

ORCID: 0000-0002-1209-2120

АННА МЕЛЬНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ТА АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО»

У статті наведено розвиток історії вивчення навчальної дисципліни «Університетська освіта та академічне письмо». Умовно виділено три періоди, які демонструють поступовий прогрес становлення даного вчення.

Перший етап (до XVIII ст.): у середньовіччі університети розвивалися як центри збереження та передачі знань у сферах теології, медицини та права. У цей період університетська освіта стає більш секулярною, а держави починають відігравати важливу роль у фінансуванні та управлінні університетами. Основний акцент робився на формуванні мовленнєвих навичок, критичного мислення та загальної освіти, без чітко визначених стандартів академічного письма.

Другий етап (XVIII-XX ст.): у цей період відбувається розширення курсів, які викладаються в університетах, з'являються нові спеціальності, університети стають доступнішими для широкої маси людей, а не тільки для еліти. Також у цей період відбувається розвиток масової вищої освіти, з'являються нові методи навчання та досліджень, з'являються нові технології та засоби комунікації. У цей період зростає важливість науково-дослідницької діяльності в університетському середовищі. Вивчення академічного письма стає більш систематичним, з'являються перші курси та підручники з цього предмету.

Третій етап (з XXI ст.): проводяться широкомасштабні реформи університетської освіти з метою підвищення її якості та ефективності. Зокрема, здійснюється реформування навчальних програм, впроваджується новітні технології навчання та оцінювання знань, змінюється структура університетських закладів і управління ними. Окрему увагу приділяють розвитку науково-дослідної діяльності, зокрема, впровадженню інноваційних технологій, створенню науково-дослідних центрів та лабораторій. Зростає значення розвитку комп'ютерних технологій та цифрових медіа, що впливає на способи навчання та практику академічного письма. Особлива увага приділяється розвитку навичок критичного мислення, комунікації та аналізу даних в контексті сучасних викликів у науці та освіті.

Ключові слова: університет, освіта, академічне письмо, становлення навчальної дисципліни, дослідження.

Вступ. Становлення України як демократичної держави - це одночасно духовне, політичне, соціальне і культурне утвердження громадянина, який може керуватися не суб'єктивними інтересами, а інтересами держави. Вища освіта загалом і університетська освіта зокрема набуває в цьому контексті принципово нового значення.

Сьогодні освіта перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігає в ньому все цінне для людини, визначає стратегії та умови розвитку суспільства, формує в громадян новий спосіб мислення і нове бачення сенсу життя.

Дійсно, освіта, як рівень знань, отриманих у процесі навчання, є одним з основних чинників соціалізації людини, її здатності повноцінно реалізувати себе в суспільному житті. Вища освіта, своєю чергою, - це рівень освіти, що його людина здобуває у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, систематичного та цілеспрямованого процесу опанування змісту освіти, що базується на повній загальній середній освіті та завершується здобуттям певної кваліфікації за результатами атестації.

Університетська освіта є найважливішим компонентом вищої освіти. Загальновідомо, що університети є класичним, найстарішим і найпоширенішим типом вищого навчального закладу. Тому логічно взяти університетську освіту за приклад для аналізу змісту, сучасних характеристик і тенденцій розвитку вищої освіти загалом.

«Університетська освіта» - це галузь загального циклу підготовки студентів вищих навчальних закладів, що розкриває теоретичні засади функціонування вищих навчальних закладів та надання освітніх послуг. Метою вивчення «Університетської освіти» є підготовка студентів до навчання у вищих навчальних закладах відповідно до сучасного інтеграційного процесу в міжнародній освіті на основі Болонської декларації (Кремень, Ніколаєнко, (Ред.), 2005, с. 102).

З часів заснування і до сьогодні університет відіграє провідну роль у процесі набуття і передачі досвіду від старшого покоління до молодшого, забезпечує майбуття професіоналами нового покоління, виробляє високоякісний людський та соціальний капітал, а вдосконалення його діяльності на сучасному етапі реформування вищої освіти перебуває у прямій залежності від використання традицій університетської освіти, накопичених протягом її історичного розвитку. Зосередившись на внеску Європейських університетів у розвиток громадського життя, управління і організацію суспільства, можна прослідкувати їх історію розвитку.

На сьогодні, загальновідомим є історичний факт, що в основі формування системи накопичення знань та розвитку навчальної дисципліни є заклади вищої школи. Водночас їх науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти є тою рушійною силою, що розвиває навчальну дисципліну і нагромаджує знання і вміння.

В існуючих вимірах сучасного розвитку суспільства наука і освіта перебувають в органічній єдності, як цілісний комплекс, що виник та існує з давніх часів. Саме ця обставина вимагає окремого вивчення історії виникнення та розвитку вищої школи.

Перші університети в Європі зародилися ще за доби Середньовіччя, на тлі суцільного панування релігійної догматики в духовному житті окремих країн та їх народів. Якраз на перетині двох епох – Середньовіччя та Відродження тогочасні європейські країни відчували велику потребу в організації, де б зароджувалися нові думки, удосконалювалися існуючі знання про світ, навчалися наукові кадри з метою подальшої передачі наукових знань. І такою організацією, яка б в повній мірі задовільнила цю потребу стали заклади вищої освіти або вищої школи.

Матеріали та методика дослідження. Матеріалом для даної дослідницької роботи слугували літературні джерела зарубіжних та українських видавництв історії становлення даної навчальної дисципліни.

Результати та їх обговорення. Перший етап. Університет Аль-Каріне у Фесі, Марокко, визнаний Книгою рекордів Гіннеса "найстарішим вищим навчальним закладом у світі", який засновано 859 року, і він є одним із духовних та освітніх центрів ісламського світу.

Перші навчальні заклади такого рівня в Європі з'явилися в 11 і 12 століттях. Саме в Італії виникла особлива форма вищої освіти - університет.

Університети (від латинського *universitas*, тобто група людей, що навчаються, об'єднання, корпорація або асоціація), на думку вчених і педагогів того часу, були створені при церковних школах, де нові знання ігнорувалися, бо не відповідали догматам віри і не сприяли розвитку громадської думки, науки, культури і мислення, тож для здобуття нових знань створювалися асоціації "вчитель-учень", або "вчитель-учень", як їх іменували. асоціації, або асоціації "вчитель-учень", як їх іще називали.

У період з XIII по XVIII століття в кількох європейських країнах було засновано загалом понад 50 університетів. Усі вони намагалися наслідувати права і структуру першого Болонського університету, але кожен університет мав свої унікальні особливості. Необхідність відобразити різні соціально-політичні та ідеологічні позиції організаторів і керівників нових установ у кожній країні призвела до розвитку окремих типів університетів: республіканського і монархічного.

Перший тип університету називався республіканським і був характерний для італійських закладів, зокрема Болонського університету, та характеризувався орієнтацією на світську науку, виборністю, де студенти (60 % яких належали до світського стану) відігравали важливу роль і могли обирати ректора зі свого складу, свободою думки, визнанням церковної незалежності тощо.

Своєю чергою, друга вища освіта, монархічна, була заснована в Сорбонні. Цей університет знаходився в столиці Франції, Парижі, і приділяв найбільшу увагу теології. Студенти цього типу університету були сильно обмежені в правах, жили в бурсі під наглядом начальства і завжди віддавали данину поваги його авторитету. Ректора обирала рада, що складалася з представників професійних університетів.

Загалом, перші університети, незалежно від їхнього типу, являли собою співтовариства людей, які мали здобувати певні знання. Іншими словами, вони об'єднували не тільки тих, хто навчався, а й тих, хто був майстром, учителем (лектором) і тим, хто навчав школярів (студентів). Вчити для того, щоб вчитися, було встановленим правилом освіти в Середні віки. Сьогоднішній учень - завтрашній учитель, і він сам ніколи не був проти того, щоб повчитися у вченого майстра.

Водночас варто зазначити, що перші університети володіли власною автономією і користувалися певним ступенем самостійності щодо церкви, феодалів і міських магістратів. Термін "студент" стосовно

учнів означав "старанне навчання". Вчителі були розділені на спеціальні організації, так звані "факультети", члени яких характеризувалися здатністю викладати певні предмети. Вчителі обирали зі свого середовища голову факультету - декана. Пізніше термін "факультет" став вживатися в іншому значенні - як університетська кафедра, що викладає певну галузь знань.

Основними заняттями в перших університетах були лекції, на яких професори читали і викладали тексти з книг, і дебати. Лекції склалися з читання досліджуваного тексту і пояснення тексту у вигляді коментарів до нього або до окремих частин.

Другою формою навчання були дискурси - відкриті дискусії на богословську або філософську тему, які проводилися регулярно і ґрунтувалися на тезах для обговорення. Тези обираються викладачем. Незгодні думки пропонувалися або викладачем, або студентами (включно зі студентами, які були випадково присутні). Дебати були палкими, іноді тривали по 10-12 годин, студенти також мали виконати письмові завдання, наприклад, написати аргументацію. Переможцем ставав той, хто наводив найбільше цитат чи витягів із творів відомих авторів на підтримку своєї думки. На одному з дебатів оксфордський магістр Дунс Скотус (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і тут же відкинув їх по черзі (Вавренюк, 2019, с. 71).

У більшості середньовічних університетів було чотири факультети: початковий факультет, званий факультетом мистецтв (підготовчий факультет), і три "просунуті" факультети: медицини, права і теології.

Основними видами навчання в першому університеті були лекції, на яких професор читав і коментував тексти з книг, і дебати. Лекції склалися з читання досліджуваного тексту і пояснення тексту у вигляді коментарів до нього або до окремих частин.

Другою формою навчання були дискурси - відкриті дискусії на богословську або філософську тему, що проводилися регулярно і ґрунтувалися на тезах для обговорення. Тези обираються викладачем. Незгодні думки пропонувалися або викладачем, або студентами (включно зі студентами, які були випадково присутні). Дебати були палкими, іноді тривали по 10-12 годин, студенти також мали виконати письмові завдання, наприклад, написати аргументацію. Переможцем ставав той, хто міг навести найбільше цитат чи витягів із творів відомих авторів на підтримку своєї думки. На одному з дебатів оксфордський магістр Дунс Скотус (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і одразу ж по черзі відхилив їх.

У більшості середньовічних університетів було чотири факультети: початковий факультет, званий факультетом мистецтв (підготовчий), і три "просунуті" факультети: медицини, права і теології.

Факультет мистецтв (підготовчий) був обов'язковим для всіх абітурієнтів і зазвичай приймав найбільшу кількість охочих. Студенти могли вивчати "сім гуманітарних мистецтв" - граматику, риторику, основи діалектики (володіння цими трьома предметами давало їм ступінь бакалавра), філософію, арифметику і геометрію, астрономію і музику - і якщо вони отримували ступінь бакалавра, то могли вступити на факультет теології, медицини або права ще на п'ять-шість років. Потім, після 11-13 років навчання, може бути присвоєно звання доктора. Через високий рівень складності тільки третина студентів отримували ступінь бакалавра, а один із 16 студентів отримував ступінь магістра.

Другий етап. Свобода університету закінчилася в 14 столітті, коли у нього відібрали колишні привілеї, а його слава поступово згасала з 16 до 19 століття, оскільки багато великих міст стали створювати власні навчальні заклади. Крім того, Болонський університет сильно постраждав від воєн, особливо від вторгнення наполеонівської армії, яка знищила меблі і навіть частину будівель. Університет було відновлено за допомогою всієї Італії, а 1859 року він вийшов з-під юрисдикції Святого Престолу і знову став світським. Однак досі університет не зміг повернути собі колишню славу.

Справжнім скарбом Болонського університету є його бібліотека, заснована 1605 року професором Альдрованді. Це не найстаріша бібліотека у світі, але найцінніша. Бібліотека містить близько 250 000 книг і 1 350 періодичних видань. Нещодавно їх було ще більше, але після довгих перемовин значна кількість старих і рідкісних книжок була передана до музею. Антикварний розділ унікальний: хоча тут лише 2,5 тисячі томів, вони включають видання 16, 17 і 18 століть. Це одна з найбільших колекцій книг з математики, геометрії та архітектури.

На початку 1970-х років університети були реструктуризовані, а факультети замінені навчально-науковими асоціаціями, які відповідали за визначення навчальних програм і методів, управління дослідженнями та підбір викладачів.

Також були створені нові дисципліни, такі як інженерія, сільське господарство, архітектура, фізичне виховання і спорт, хоча кількість студентів у цих галузях невелика. На бакалаврат можна вступити без іспитів на багато спеціальностей. Студенти, які не мають ступеня бакалавра, складають іспити за програмою випускного класу ліцею. Кількість студентів на першому році навчання не обмежена.

Навчання в університеті поділяється на три дворічні цикли. Перехід на наступний цикл можливий лише за наявності свідоцтва про закінчення попереднього циклу та відповідного рішення орієнтаційної комісії. Максимальна тривалість вищої медичної освіти становить від шести до десяти років.

На відміну від Великобританії та США, французькі університети не стоять на вершині освітньої піраміди. Тут головне місце займають великі школи (*grand l'ecole*), що пропонують навчання в галузі бізнесу, адміністрування та інженерії. Вони пропонують високий рівень освіти, а до вступних іспитів допускаються лише ті, хто успішно закінчив перший рік навчання в університеті.

Більші школи відрізняються за рівнем вступних вимог, характером навчання та перспективами, які вони пропонують випускникам. Тривалість навчання зазвичай становить три роки.

Більшість великих шкіл в даний час підпорядковані Міністерству національної освіти. Серед великих шкіл можна виокремити школи, які готують вчителів для системи середньої освіти.

Вища нормальна школа (1794), Уставна школа (1821), Політехнічна школа (1794) і Вища школа мистецтв і ремесл (1881) вважаються соціально і академічно престижними школами. Ці школи пропонують освіту в галузі гуманітарних, природничих та математичних наук. Спеціалізовану та високотехнічну освіту можна отримати в Національній школі мостів і доріг (1747), Вищій національній гірничій школі (1783) та багатьох інших вищих технічних навчальних закладах Парижа, заснованих наприкінці 19-го - початку 20-го століть.

Особливе місце у французькій системі вищої освіти займає Колеж де Франс (1530), де викладають широкий спектр сучасних навчальних дисциплін, включаючи гуманітарні, природничі та математичні, відомі французькі вчені. Колеж де Франс не має стабільного навчального плану чи програми, не проводить іспитів, не видає дипломів і не присвоює наукові ступені. Викладачі самі обирають теми для своїх лекційних курсів і визначають кількість навчальних годин за своєю спеціалізацією щороку. Відвідування лекцій є безкоштовним.

Колеж де Франс - один з найпрестижніших вищих навчальних закладів Франції. Він розташований на площі Марселіна Бертеро в Латинському кварталі 5-го округу Парижа. Він пропонує курси просунутого рівня без отримання наукового ступеня в галузі природничих, гуманітарних та мистецьких наук. Курси є безкоштовними і відкритими для всіх без застережень. Професорська посада в Колеж де Франс вважається вершиною академічної кар'єри у Франції.

Коледж складається з трьох факультетів: природничих наук і математики, філософії та соціології, а також історії та філософії. Французький коледж має велику кількість наукових лабораторій різного профілю. Коледж не має стабільного навчального плану чи програми, а також не проводить іспитів для своїх студентів. Щороку професори різних кафедр визначають теми своїх лекцій, які безпосередньо пов'язані з їх дослідницькою діяльністю. Вхід на лекції є безкоштовним; іноземні професори запрошуються до Колеж де Франс з 1970 року. Колеж підпорядковується безпосередньо міністру освіти, а професорів, обраних для викладання, затверджує президент Франції.

Таким чином, Колеж завжди адаптувався до розвитку навчальної дисципліни і став центром розваг для наукової спільноти.

Від самого початку Коледж був задуманий як установа, присвячена виключно завданням наукової освіти, а не практичним цілям, заснована на принципах повної свободи викладання, його публікації, безумовної відкритості та ліберального викладання.

Професори, які не були зв'язані планами чи програмами, могли вільно обирати теми для своїх курсів, які були відкриті для всіх, незалежно від статі, віку чи національності.

З часу свого заснування Колеж де Франс зберіг унікальну структуру навчального процесу та свій девіз, який латиною звучить як "*Docet omnia*", а в перекладі на українську мову - "Навчайте всіх" і "Всім навчати".

Третій етап. Після здобуття Україною незалежності реформи в системі освіти набрали значного темпу та інтенсивності: у 1992-1993 роках було розроблено та ухвалено широку національну програму реформ "*Освіта (Україна у 21 столітті)*", що передбачала підвищення стандартів освіти та досягнення європейської якості атестатів і дипломів. Програма також була спрямована на підвищення рівня освіти та реалізацію європейської якості атестатів і дипломів.

Лісабонський договір, розроблений і ухвалений під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО, містить положення про визначення кваліфікацій для вищої освіти в Європейському регіоні. Цей міжурядовий документ набув чинності в Україні 1 червня 2000 року.

Сорбоннська декларація спрямована на гармонізацію систем вищої освіти країн, адаптацію національних правових програм у галузі освіти до норм, розроблених у Європі, розширення доступу до вищої освіти та підвищення академічної мобільності студентів і мобільності на ринку праці, створення систем безперервної освіти, що на це стало основою для розв'язання міжнародних проблем у галузі вищої освіти, таких як багатоаспектне завдання конвергенції (Зацерковний, Тішаєв, Демидов, 2017, с. 93).

Нарешті, 19 червня 1999 року в Болоньї 29 міністрів освіти, які представляли свої уряди, підписали документ, відомий як Болонська декларація, що став основним документом для створення загальної основи для модернізації та реформи європейської вищої освіти (Бех, Маліновський, 2011, с. 154).

У Декларації було сформульовано такі основні цілі розвитку європейського простору вищої освіти

- прийняти чітку і порівнянну систему ступенів;
- запровадити систему вищої освіти, засновану на двох циклах;
- запровадити систему кредитів ECTS;
- сприяння мобільності студентів, викладачів і дослідників;
- розвиток європейського співробітництва в галузі забезпечення якості;
- просування європейського виміру у вищій освіті.

Фактично, Болонський процес можна описати як сукупність заходів європейських урядових органів (на рівні міністерств освіти), університетів, міжурядових і неурядових організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації.

Ініціативи, висунуті в Болоньї, продовжилися під час розвитку Болонського процесу, з підписанням нових документів і ухваленням важливих рішень у сфері європейської інтеграції вищої освіти.

Висновки. Отже, опираючись на історичні джерела, можна твердити, що навчальна дисципліна «Університетська освіта та академічне письмо» пройшла великий шлях становлення, щоб досягти сучасного вигляду. Велика кількість людей вклали свої знання в цю дисципліну та зробили її такою важливою, якою вона стала для нас зараз. Розуміння історії цієї дисципліни допомагає нам усвідомити культурну та інтелектуальну спадщину, на якій ґрунтується сучасна академічна наука. Вивчення того, як ідеї формувалися, розвивалися та впливали на суспільство в минулому, допомагає зрозуміти сучасний стан наукових підходів та практик. Аналіз історії дисципліни допомагає розвивати критичне мислення, оскільки він стимулює до аналізу різних перспектив, оцінки доказів та вироблення власних висновків. Розуміння, які принципи та ідеї відігравали ключову роль в минулому, може надати корисний контекст для оцінки сучасних наукових тенденцій. Підсумовуючи, знання історії становлення дисципліни «Університетська освіта та академічне письмо» є важливим для розвитку культурного, інтелектуального та професійного потенціалу студентів та науковців.

Список використаних джерел

- Бех, В. П., Маліновський, Ю. Л. (2011). *Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи*. Київ.
- Вавренюк, С. А. (2019). Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 54-58.
- Зацерковний, В. І., Тішаєв, І. В., Демидов, В. К. (2017). *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
- Кремень, В. Г., Ніколаєнко, С. М. (Ред.). (2005). *Вища освіта в Україні*: навч. посіб. Київ: Знання.

References

- Bekh, V. P., & Malinovskyi, Yu. L. (2011). *Bolonskyi protses: tendentsii, problemy, perspektyvy [The Bologna process: trends, problems, prospects]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kremen, V. H., & Nikolaienko, S. M. (Eds.). (2005). *Vyshcha osvita v Ukraini [Higher education in Ukraine]: navch. posib*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Vavreniuk, S. A. (2019). Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm derzhavnoho upravlinnia vyshchoiu osvitoiu Ukrainy [Organizational and legal mechanism of state management of higher education of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 17, 54-58 [in Ukrainian].
- Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V., & Demydov, V. K. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]: navch. posib*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

DIACHENKO-BOHUN M., MELNIK A.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

HISTORICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF SCIENCE RESEARCH «UNIVERSITY EDUCATION AND ACADEMIC WRITING»

The article describes the development of the history of the study of science "University education and academic writing". Three periods are conventionally distinguished, which demonstrate the gradual progress of the formation of this doctrine.

The first stage (up to the XVIII century) — in the Middle Ages, universities developed as centers of preservation and transmission of knowledge in the fields of theology, medicine, and law. Over time, church universities were replaced by state universities that had a greater level of autonomy and independence from church authorities. The period when the Catholic and Protestant churches begin to compete for control of the universities. During this period, university

education became more secular, and states began to play an important role in the funding and management of universities. The main emphasis was on the development of speaking skills, critical thinking and general education, without clearly defined standards of academic writing.

The second stage (XVIII-XX centuries) - during this period, the courses taught at universities are expanded, new specialties appear, universities become more accessible to the general mass of people, and not only to the elite. Also, during this period, the development of mass higher education takes place, new methods of learning and research appear, new technologies and means of communication appear. During this period, the importance of research activities in the university environment is growing. The study of academic writing becomes more systematic, the first courses and textbooks on this subject appear.

The third stage (after the XX century) — at this stage, large-scale reforms of university education are carried out in order to improve its quality and efficiency. In particular, educational programs are being reformed, the latest learning and knowledge assessment technologies are being introduced, and the structure of university institutions and their management is changing. Particular attention is paid to the development of research activities, in particular, the introduction of innovative technologies, the creation of research centers and laboratories. The importance of the development of computer technology and digital media is increasing, which affects the ways of learning and the practice of academic writing. Special attention is paid to the development of critical thinking, communication and data analysis skills in the context of modern challenges in science and education.

Key words: *university, education, academic writing, development of science, research*

Стаття надійшла до редакції 09.02.2024 р.